[2023] 14 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 214 : 2023 ਆਈ.ਐਨ.ਐਸ.ਸੀ 986

ਹਰਿਪ੍ਰਸਾਦ @ ਕਿਸ਼ਨ ਸਾਹੂ

ਬਨਾਮ

ਛੱਤੀਸਗੜ੍ਹ ਰਾਜ

(2012 ਦੀ ਫੌਜਦਾਰੀ ਅਪੀਲ ਨੰ. 1182)

07 ਨਵੰਬਰ, 2023

[ਬੇਲਾ ਐਮ. ਤ੍ਰਿਵੇਦੀ* ਅਤੇ ਦੀਪੰਕਰ ਦੱਤਾ, ਜੇ.ਜੇ.]

ਵਿਚਾਰਨ ਲਈ ਮੁੱਦੇਃ

ਕੀ ਐਫ. ਆਈ. ਆਰ. ਦਰਜ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਇੱਕ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੀ ਦੇਰੀ ਨੂੰ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਕੇਸ ਲਈ ਘਾਤਕ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ; ਕੀ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੀ ਮੌਤ ਜ਼ਹਿਰ ਦੇਣ ਕਾਰਨ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ-ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਸ਼ਰਾਬ ਵਿੱਚ ਜ਼ਹਿਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮੌਤ ਦੀ ਪਿਛਲੀ ਮਿਤੀ ਨੂੰ ਇਸ ਨੂੰ ਪੀਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਦੰਡ ਕੋਡ, 1860-ਧਾਰਾ302 – ਜ਼ਹਿਰ ਦੇ ਕੇ ਕਤਲ ਦਾ ਦੋਸ਼-ਐੱਫ. ਆਈ. ਆਰ. ਦਰਜ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ-ਜਦੋਂ ਘਾਤਕ ਨਾ ਹੋਵੇਃ

ਆਯੋਜਿਤਃ ਐੱਫ. ਆਈ. ਆਰ. ਸਿਰਫ਼ ਸਬੂਤ ਦਾ ਇੱਕ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਟੁਕੜਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਬੂਤ ਦਾ ਇੱਕ ਠੋਸ ਟੁਕੜਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਐੱਫ. ਆਈ. ਆਰ. ਦਰਜ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਦੇਰੀ ਨੂੰ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ

ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਉਲਟ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।– ਮੌਜੂਦਾ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਵਿਰੁੱਧ 22.07.2003 ਨੂੰ ਵਾਪਰੀ ਘਟਨਾ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ 03.11.2004 ਨੂੰ ਐਫ. ਆਈ. ਆਰ. ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਪਰ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੀ ਮੌਤ ਬਾਰੇ ਜਾਂਚ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮਰਗ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਨੰਬਰ 43/03 'ਤੇ -

ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਕਿ ਐੱਫ. ਆਈ. ਆਰ. ਮੌਤ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਡਾਕਟਰ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਰਸਾਇਣਕ ਜਾਂਚਕਰਤਾ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਵਾਜਬ ਅਤੇ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਐਫਐਸਐਲ ਦੁਆਰਾ ਭੇਜੀ ਗਈ ਰਸਾਇਣਕ ਜਾਂਚ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਇੱਕ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਐਫਆਈਆਰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਹੋਈ-ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸਾਰੀ ਦੇਰੀ ਐਫਐਸਐਲ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੀ ਵਿਸਰਾ ਦੀ ਰਸਾਇਣਕ ਜਾਂਚ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਇੱਕ ਸਾਲ ਲੱਗ ਗਿਆ-ਕਿਸੇ ਵੀ ਗਵਾਹ ਜਾਂ ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਐਫਆਈਆਰ ਦਰਜ ਨਾ ਕਰਨ ਜਾਂ ਐਫਆਈਆਰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਗਲਤ ਇਰਾਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ-ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਘੱਟ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਇਹ ਮੰਨਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਕਿ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਜ਼ਹਿਰ ਦੇ ਕੇ ਕਤਲ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਚਾਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪ੍ਰਸਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ-ਦੋਸ਼ੀ ਦਾ ਮ੍ਰਿਤਕ ਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰ ਦੇਣ ਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਉਦੇਸ਼ ਸੀ; ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੀ ਜ਼ਹਿਰ ਦੇਣ ਨਾਲ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ; ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਜ਼ਹਿਰ ਸੀ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਮ੍ਰਿਤਕ ਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰ ਦੇਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਸੀ-ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੁਣਵਾਈ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। [ਪੈਰਾ 17,18,26 ਅਤੇ 28]

ਸਬੂਤ ਐਕਟ, 1872-ਧਾਰਾ32-ਮਰਨ ਐਲਾਨਨਾਮਾਃ

ਆਯੋਜਿਤਃ ਹਾਲਾਂਕਿ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਇੱਕ ਬਿਆਨ ਜੋ ਮਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਦੇ ਨਿਯਮ ਤੋਂ ਅਪਵਾਦ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਯੂ/ਐਸ 32 ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਬੂਤ ਵਿੱਚ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ - ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਐਲਾਨ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਅਧਾਰ ਬਣਾਉਣਾ ਸਮਝਦਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ - ਤਤਕਾਲ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਭਾਵੇਂ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇ ਅਖੌਤੀ ਮਰਨ ਦੇ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇ, ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮ੍ਰਿਤਕ ਨੇ 22.07.2003 ਨੂੰ 'ਐਚਆਰ' ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਤੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਤੀਜੇ ਗਲਾਸ ਵਿੱਚ, 'ਐਚਆਰ' ਨੇ ਕੁਝ ਜੜ੍ਹੀ-ਬੂਟੀਆਂ ਮਿਲਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ, ਅਤੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਨੂੰ ਪੀਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਸੀ - ਇਹ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਜੜ੍ਹੀ-ਬੂਟੀ ਨੂੰ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ' ਐਚਆਰ 'ਦੁਆਰਾ ਮਿਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਕੀ ਅਜਿਹੀ ਜੜ੍ਹੀ-ਬੂਟੀ ਜ਼ਹਿਰੀਲੀ ਸੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ - ਸੀਨੀਅਰ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਐੱਫ. ਐੱਸ. ਐੱਲ. ਦੀ ਰਸਾਇਣਕ ਜਾਂਚ ਰਿਪੋਰਟ (ਸਾਬਕਾ. ਪੀ/14) ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇ ਵਿਸਰਾ ਵਿੱਚ ਔਰਗਨੋਫੋਸਫੋਰਸ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਅਤੇ ਕੁਈਨੋਲਫੋਸ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ-ਹਾਲਾਂਕਿ, ਔਰਗਨੋਫੋਸਫੋਰਸ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਅਤੇ ਕੁਈਨੋਲਫੋਸ ਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰੀਲੇ ਪਦਾਰਥ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਅਦਾਲਤ ਨਿੱਜੀ ਗਿਆਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਉਣ ਵਿੱਚ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢੇਗੀ ਕਿ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇ ਵਿਸਰਾ ਵਿੱਚ ਪਾਏ ਗਏ ਅਜਿਹੇ ਜ਼ਹਿਰੀਲੇ ਪਦਾਰਥ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸਨ, ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਜਦੋਂ ਰਸਾਇਣਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਕ ਦੀ ਉਕਤ ਰਾਏ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇ ਵਿਸਰਾ ਨੂੰ ਐਫਐਸਐਲ ਭੇਜਣ ਦੇ ਇੱਕ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ-ਕਿਸੇ ਵੀ ਡਾਕਟਰੀ ਮਾਹਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅੰਤਮ ਰਾਏ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ, ਮੌਤ ਦੇ

ਕਾਰਨ ਬਾਰੇ ਰਸਾਇਣਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਕ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ 'ਤੇ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਵਾਜਬ ਸ਼ੱਕ ਤੋਂ ਪਰੇ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਜ਼ਹਿਰ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਕਾਰਨ ਸੀ। [ਪੈਰਾ 24]

ਸਬੂਤ-ਐਫ. ਆਈ. ਆਰ.-ਤੁਰੰਤ ਦਰਜ ਕਰਨਾ-ਉਦੇਸ਼ਃ

ਆਯੋਜਿਤਃ ਇੱਕ ਅਪਰਾਧਿਕ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਐੱਫ. ਆਈ. ਆਰ. ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੌਰਾਨ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਤੇ ਕੀਮਤੀ ਸਬੂਤ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਰਿਪੋਰਟ ਦਰਜ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਬਾਰੇ ਜਲਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਸਲ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਭਾਈ ਗਈ ਭੂਮਿਕਾ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਘਟਨਾ ਸਥਾਨ' ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਚਸ਼ਮਦੀਦ ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। – ਹਾਲਾਂਕਿ, ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਸੂਚਨਾ ਰਿਪੋਰਟ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਤੇ ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ ਇੱਕ ਅਪਰਾਧਿਕ ਜਾਂਚ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ - ਪਹਿਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਧੀਨ/ਧਾਰਾ154, ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਬੂਤ ਦੇ ਇੱਕ ਠੋਸ ਟੁਕੜੇ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ-ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਿਰਫ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸੂਚਨਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਸਬੂਤ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਜਾਂ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ-ਕੋਡ ਆਫ਼ ਕ੍ਰਿਮੀਨਲ ਪ੍ਰੋਸੀਜ਼ਰ, 1973-ਧਾਰਾ154. [ਪੈਰਾ 9]

ਅਪਰਾਧਿਕ ਕਾਨੂੰਨ-ਐਫ. ਆਈ. ਆਰ. ਦਰਜ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਉਲਟ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੈਃ

ਧਾਰਿਤਃ ਐਫ. ਆਈ. ਆਰ. ਦਰਜ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਕੇਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਉਲਟ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ

ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਕੇਸ ਲਈ ਘਾਤਕ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਦੇਰੀ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ-ਜੇ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੰਸਕਰਣ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕਿਸੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਦੇਰੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਲਈ ਘਾਤਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। [ਪੈਰਾ 10]

ਭਾਰਤ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ-ਆਰਟੀਕਲ 136-ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨਤੀਜੇ-ਯੂ/ਆਰਟੀਕਲ 136 ਅਧੀਨ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ:

ਆਯੋਜਿਤ: ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਮੁੜ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਦੋ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਰਜ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਲੱਭਤਾਂ ਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਹੌਲੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਖ਼ਾਸਕਰ ਜਦੋਂ ਆਰਟੀਕਲ 136 ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਵਰਤੋਂ ਵਰਜਿਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੀਆਂ ਲੱਭਤਾਂ ਸਾਬਕਾ ਚਿਹਰੇ ਦੀਆਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਨਾਲ ਪੀੜਤ ਹਨ।[ਪੈਰਾ 27]

ਸ਼ਰਦ ਬਰਡੀਚੰਦ ਸਾਰਦਾ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ (1984) 4 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 116: [1984] 4 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 88; ਰਵਿੰਦਰ ਕੁਮਾਰ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ 2001 (7) ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ 690: [2001] 7 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ 463-ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ

ਥੁਲੀਆ ਕਾਲੀ ਬਨਾਮ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਰਾਜ 1972 (3) ਐੱਸ. ਸੀ. ਸੀ. 393: [1972] 3 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 622; ਅਪਰੇਨ ਜੋਸਫ ਉਰਫ ਮੋਂਜੂਦਾ ਕੁੰਜੁਕੁੰਜੂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਕੇਰਲ ਰਾਜ 1973 (3) ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ 114: [1973] 2 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ 16-ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ

ਕਿੰਗ ਸਮਰਾਟ ਬਨਾਮ ਖਵਾਜਾ ਨਜ਼ੀਰ ਅਹਿਮਦ ਏ. ਆਈ. ਆਰ. 1945 ਪੀ. ਸੀ. 18-ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਨਿਆਂਃ 2012 ਦੀ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ. 1182.

2006 ਦੇ ਸੀਆਰਐਲਏ ਨੰਬਰ. 324 ਵਿੱਚ ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਵਿਖੇ ਛੱਤੀਸਗੜ੍ਹ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ 09.02.2011 ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ ਤੋਂ.

ਰਾਜੇਸ਼ ਪਾਂਡੇ, ਐਸ. ਐਡ. ਅਭਿਸ਼ੇਕ ਪਾਂਡੇ, ਮਹੇਸ਼ ਪਾਂਡੇ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਨਿਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾ ਸਿੰਘ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਮ੍ਰਿਦੁਲਾ ਰੇ ਭਾਰਦਵਾਜ, ਐਡ. ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਲਈ।

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਅਸਮਿਤਾ ਸਿੰਘ, ਗੌਤਮ ਨਾਰਾਇਣ, ਹਰਸ਼ਿਤ ਗੋਇਲ, ਸਿੱਧਾਂਤ ਸਿੰਘ, ਵਕੀਲ। ਜਵਾਬਦੇਹ ਲਈ.

ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ

ਬੇਲਾ ਐੱਮ. ਤ੍ਰਿਵਦੀ, ਜੇ.

1. ਅਪੀਲਕਰਤਾ-ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਮੌਜੂਦਾ ਅਪੀਲ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ 2006 ਦੀ ਫੌਜਦਾਰੀ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ. 324 ਵਿੱਚ ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਵਿਖੇ ਛੱਤੀਸਗੜ੍ਹ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ 09.02.2011 ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ 2005 ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਪਰਾਧਿਕ ਕੇਸ ਨੰਬਰ 19 ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜੱਜ, (ਅੱਤਿਆਚਾਰ) ਬਿਲਾਸਪੁਰ, ਛੱਤੀਸਗੜ੍ਹ (ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ' ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ 'ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਜ਼ਾ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੀ ਮਿਤੀ 09.03.2006 ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ-ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਨਜਾਤੀ (ਅੱਤਿਆਚਾਰ ਰੋਕੂ) ਐਕਟ, 1989 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 (2) (5) (ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ

ਐਸਸੀ/ਐਸਟੀ ਐਕਟ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ ਤੋਂ ਬਰੀ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਈਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਮਰ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨ 'ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਾਲ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਲਈ ਰੁ.1,000/- ਦਾ ਜੁਰਮਾਨਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। - -

2. ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ 22.07.2003 ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਬਿਸਾਹੂ ਸਿੰਘ (ਮ੍ਰਿਤਕ) ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਜੰਗਲ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਰਾਤ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਗਣੇਸ਼ੀ ਬਾਈ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪਿਆ ਵੇਖਿਆ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਤੇਜ਼ ਬਦਬੂ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਗਣੇਸ਼ੀ ਬਾਈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਧੀ ਅਨੀਤਾ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜਗਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਇਹ ਕਹਿਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ ਜੰਗਲ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਹਰੀਪ੍ਰਸਾਦ (ਅਪੀਲਕਰਤਾ-ਦੋਸ਼ੀ) ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਬੁਲਾਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੋ ਗਲਾਸ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਰੀਪ੍ਰਸਾਦ ਨੇ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਤੀਜੇ ਗਲਾਸ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਜਦੀ-ਬੂਟੀ (ਜੜ੍ਹੀ-ਬੂਟੀਆਂ) ਮਿਲਾ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਤੀਜਾ ਗਲਾਸ ਪੀਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਗਣੇਸ਼ੀ ਬਾਈ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਅਤੇ ਬਿਸਾਹੂ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਿਹਤ ਵਿਗੜਨ ਕਾਰਨ ਉਸ ਨੂੰ ਸੀ. ਆਈ. ਐੱਮ. ਐੱਸ. ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਲੈ ਗਈ। ਇਲਾਜ ਦੌਰਾਨ ਬਿਸਾਹੂ ਸਿੰਘ ਦੀ 23.07.2003 ਨੂੰ ਲਗਭਗ 03.30 ਦੁਪਹਿਰ . 'ਤੇ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਮੌਤ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਮਰਗ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ-ਸੂਚਨਾ (ਐਕਸ. ਪੀ/4) ਤਿਆਰ ਹੈ. ਬਿਸਾਹੂ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇਹ ਨੂੰ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਲਈ ਸੀ. ਆਈ. ਐੱਮ. ਐੱਸ. ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਡਾ. ਏ.ਕੇ. ਸ਼ੁਕਲਾ ਨੇ 24.07.2003 ਨੂੰ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਰਿਪੋਰਟ (ਐਕਸ. ਪੀ/13) ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰਃ -

ਵਿਸਰਾ ਦੀ ਰਸਾਇਣਕ ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੌਤ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

3. ਕੈਮੀਕਲ ਜਾਂਚਕਰਤਾ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ (ਸਾਬਕਾ. ਪੀ/14) ਐਫਆਈਆਰ 03.11.2004 ਨੂੰ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। (ਸਾਬਕਾ ਪੀ/11)

4. ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੌਰਾਨ, ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ 19 ਗਵਾਹਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਸਬੂਤ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ-ਦੋਸ਼ੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਸੀਦੀ ਧਾਰਾ 313 ਅਧੀਨ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ 'ਤੇ ਲੱਗੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਹੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਹੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਡੀ ਡਬਲਯੂ-1 ਪਰਦੇਸੀ ਰਾਮ ਗੌਂਡ ਦੀ ਵੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਇਹ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ 19.07.2003 ਤੋਂ 23.07.2003 ਤੱਕ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਰਾਏਪੁਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਸੀ।

ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਰਿਕਾਰਡ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉੱਪਰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

5. ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਵਕੀਲ ਨੇ ਸ਼ਰਦ ਬਰਡੀਚੰਦ ਸਾਰਦਾ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ[1] ਦੇ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਭਾਰੀ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜ਼ਹਿਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕਥਿਤ ਮੌਤ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੂੰ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਦਾ ਮ੍ਰਿਤਕ ਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰ ਦੇਣ ਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਉਦੇਸ਼ ਸੀ; ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਕੋਲ ਜ਼ਹਿਰ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮ੍ਰਿਤਕ ਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰ ਦੇਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਤਤਕਾਲ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਸਥਿਤੀ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੁਆਰਾ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

---

[1] (1984) 4 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ 116

ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਐਫਆਈਆਰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਾਲ ਦੀ ਭਾਰੀ ਦੇਰੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਜਿੰਨੀ ਕਿ ਕਥਿਤ ਘਟਨਾ 22.07.2003 ਨੂੰ ਵਾਪਰੀ ਸੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਐਫਆਈਆਰ ਇੱਕ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਭਾਵ ਉਹ ਹੈ 03.11.2004 ਨੂੰ. ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇ ਅਖੌਤੀ ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਬਿਆਨ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਬੂਤ ਉਹ ਹੈ ਐਫ. ਐਸ. ਐਲ. ਰਿਪੋਰਟ (ਐਕਸ. ਪੀ/14) ਨੂੰ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 313 ਦੇ ਤਹਿਤ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪੂਰੀ ਕਹਾਣੀ ਨਾ ਸਿਰਫ ਬਹੁਤ ਅਸੰਭਵ ਸੀ ਬਲਕਿ ਵਾਜਬ ਸ਼ੱਕ ਤੋਂ ਪਰੇ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

6. ਹਾਲਾਂਕਿ, ਜਵਾਬਦੇਹ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਨੇ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਵਿਰੁੱਧ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਉਮਰ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਹੈ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 136 ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਿਆਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰਸਾਇਣਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਕ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਦੇਰੀ ਕਾਰਨ ਐਫ. ਆਈ. ਆਰ. ਦਰਜ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਨੂੰ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਵੀ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਲਈ ਘਾਤਕ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਖ਼ਾਸਕਰ ਜਦੋਂ ਸਾਰੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਦਾ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ ਸੀ।

7. ਧਿਰਾਂ ਲਈ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਰਿਕਾਰਡ ਉੱਤੇ ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਅਤੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੇਖਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸਾਡੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਿਰਧਾਰਣ ਲਈ ਤਿੰਨ ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉੱਠਦੇ ਹਨਃ

(1) ਕੀ ਐਫ. ਆਈ. ਆਰ. ਦਰਜ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਇੱਕ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੀ ਦੇਰੀ ਨੂੰ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਲਈ ਘਾਤਕ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ?

(ii) ਕੀ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੀ ਮੌਤ ਜ਼ਹਿਰ ਦੇਣ ਕਾਰਨ ਹੋਈ ਸੀ?

(iii) ਕੀ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਵਾਜਬ ਸ਼ੱਕ ਤੋਂ ਪਰੇ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਸ਼ਰਾਬ ਵਿੱਚ ਜ਼ਹਿਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮੌਤ ਦੀ ਪਿਛਲੀ ਮਿਤੀ 22.07.2003 ਉਹ ਹੈ ਤੇ ਪੀਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਸੀ?

8. ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਐਫ. ਆਈ. ਆਰ. ਦਰਜ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੇ ਮੁੱਦੇ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਇਹ ਵਿਵਾਦਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਘਟਨਾ 22.07.2003 ਨੂੰ ਵਾਪਰੀ ਸੀ ਅਤੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਬਿਸਾਹੂ ਸਿੰਘ ਦੀ 23.07.2003 ਨੂੰ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਪੀ/11) ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਉਹ ਹੈ , 03.11.2004 ਨੂੰ ਅਪੀਲਕਰਤਾ-ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਰੁੱਧ ਆਈਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਅਧੀਨ ਅਪਰਾਧ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।

9. ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਸੂਚਨਾ ਰਿਪੋਰਟ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੌਰਾਨ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਤੇ ਕੀਮਤੀ ਸਬੂਤ ਹੈ। ਅਪਰਾਧ ਕਰਨ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਰਿਪੋਰਟ ਦਰਜ ਕਰਨ 'ਤੇ

ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਬਾਰੇ ਜਲਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਸਲ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਭਾਈ ਗਈ ਭੂਮਿਕਾ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਘਟਨਾ ਸਥਾਨ' ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਚਸ਼ਮਦੀਦ ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ। ਇਹ ਵੀ ਇੱਕ ਬਰਾਬਰ ਸਥਾਪਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਥਿਤੀ ਹੈ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਸੂਚਨਾ ਰਿਪੋਰਟ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਤੇ ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ ਇੱਕ ਅਪਰਾਧਿਕ ਜਾਂਚ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਸ਼ਰਤ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 154 ਦੇ ਤਹਿਤ ਪਹਿਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਰਿਪੋਰਟ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਬੂਤ ਦੇ ਇੱਕ ਠੋਸ ਟੁਕੜੇ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ. ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਿਰਫ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸੂਚਨਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਸਬੂਤ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਜਾਂ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਤਿੰਨ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਬੈਂਚ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਐਫ. ਆਈ. ਆਰ. ਬਹੁਤ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਸਜਾਉਣ ਲਈ ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਮੌਕਾ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਸੂਚਨਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਐੱਫ. ਆਈ. ਆਰ. ਦਰਜ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਣਉਚਿਤ ਜਾਂ ਅਣਉਚਿਤ ਦੇਰੀ ਸ਼ੱਕ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੋ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਸੰਭਾਵਿਤ ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਦੇਰੀ ਦੇ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਚੌਕਸ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

10. ਬੇਸ਼ਕ, ਐਫ. ਆਈ. ਆਰ. ਦਰਜ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਕੇਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਉਲਟ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਅਧਾਰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਕੇਸ ਲਈ ਘਾਤਕ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਦੇਰੀ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੇ ਕਾਰਨ ਕਿਸੇ ਸੰਸਕਰਣ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕਿਸੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਦੇਰੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਲਈ ਘਾਤਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

11. ਰਵਿੰਦਰ ਕੁਮਾਰ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ 5 ਵਿੱਚ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਃ -

"13. ਐਫ. ਆਈ. ਆਰ. ਦਰਜ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ' ਤੇ ਹਮਲਾ ਲਗਭਗ ਅਪਰਾਧਿਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰੂੜੀਵਾਦੀ ਬੇਲੋੜੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਫਸ ਗਿਆ ਹੈ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਅਪਰਾਧਿਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਇੱਕ ਆਵਰਤੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਦੇਰੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਨੇ ਐਫ. ਆਈ. ਆਰ. ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਦੇਰੀ ਨਾਲ ਐੱਫ. ਆਈ. ਆਰ. ਗੈਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਬੇਸ਼ਕ ਐੱਫ. ਆਈ. ਆਰ. ਦਾ ਤੁਰੰਤ ਅਤੇ ਤੁਰੰਤ ਦਰਜ ਕਰਨਾ ਆਦਰਸ਼ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੂੰ ਦੋਹਰਾ ਫਾਇਦਾ ਮਿਲੇਗਾ। ਪਹਿਲਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਜਾਂਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਝੂਠੇ ਸੰਸਕਰਣ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੰਭਾਵਿਤ ਨਿਰਮਾਣ ਦੇ ਮੌਕੇ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਦਾ ਹੈ। ਤੁਰੰਤ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਐੱਫ. ਆਈ. ਆਰ. ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਪਲੱਸ ਪੁਆਇੰਟਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਦੇਰੀ ਨਾਲ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਐੱਫ. ਆਈ. ਆਰ. ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਲਈ ਘਾਤਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਤੁਰੰਤ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਐੱਫ. ਆਈ. ਆਰ. ਵੀ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸੰਸਕਰਣ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਦੀ ਗਾਰੰਟੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

---

[2] ਥੁਲੀਆ ਕਾਲੀ ਬਨਾਮ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਰਾਜ; 1972 (3) ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ 393
ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਨਾਮ ਖਵਾਜਾ ਨਜ਼ੀਰ ਅਹਿਮਦ; ਏਆਈਆਰ 1945 ਪੀਸੀ 18
ਅਪ੍ਰੇਨ ਜੋਸਫ਼ ਉਰਫ ਮੋਂਜੂਦਾ ਕੁੰਜੂਕੁੰਜੂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਕੇਰਲਾ ਰਾਜ; 1973 (3) ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ 114
2001 (7) ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ 690

14. ਜਦੋਂ ਇਸ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਆਲੋਚਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਐੱਫ. ਆਈ. ਆਰ. ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਹੋਈ ਸੀ ਤਾਂ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਹ ਵੇਖਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੰਨੀ ਦੇਰੀ ਕਿਉਂ ਹੋਈ। ਐੱਫ. ਆਈ. ਆਰ. ਦਰਜ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਹੋਣ ਦੇ ਕਈ ਅਸਲ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪੇਂਡੂ ਲੋਕ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਅਪਰਾਧ ਬਾਰੇ ਸੂਚਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਹਿਰੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਸੰਗਤਤਾ ਬਹੁਤ ਆਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਤੁਰੰਤ ਥਾਣੇ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਨਾ ਸੋਚਣ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਸੰਭਾਵਨਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੂਚਨਾ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀ ਆਵਾਜਾਈ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਹੈ। ਤੀਜਾ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਆਮ ਗੱਲ ਹੈ, ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਜਾਣ ਲਈ ਮਨ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਜਾਂ ਗੁੱਸੇ ਦੀ ਇੱਕ ਖਾਸ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਮੁੜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਚੰਗਾ ਸਮਾਂ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਖੁਦ ਅਜਿਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੰਨੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਘਟਨਾ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲਣ' ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਕਰਨੀ ਪਈ।

15. ਅਸੀਂ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਸੂਚੀ ਮੁਹੱਈਆ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ਜੋ ਐਫ. ਆਈ. ਆਰ. ਦਰਜ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸਾਡੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਇਹ ਦੱਸਣ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਐਫ. ਆਈ. ਆਰ. ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਮੰਨਣ ਦੀ ਪੁਰਾਣੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਜਿੱਥੇ ਐੱਫ. ਆਈ. ਆਰ. ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਰਨ ਇੱਕ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਮਨਘੜਤ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਕਿਸੇ ਯਤਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਐੱਫ. ਆਈ. ਆਰ. ਦਰਜ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ ਦੇਰੀ ਨਾਲ ਕੋਈ ਨਤੀਜਾ ਨਹੀਂ ਜੋੜਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। (ਜ਼ਹੂਰ ਬਨਾਮ

ਰਾਜ ਯੂ.ਪੀ. [1991 ਸੁਪਪ. (1) ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ 372:1991 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ (ਅਪਰਾਧੀ) 678], ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ [1991 ਸੁਪਪ. (1) ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ 536:1991 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ (ਅਪਰਾਧੀ) 710] ਅਤੇ ਜਮਨਾ ਬਨਾਮ ਯੂ.ਪੀ.[1994 ਸੁਪ (1) ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 185:1994 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. (ਸੀ. ਆਰ. ਆਈ.) 348]) ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ [1991 ਸਪੱਸ਼ਟ (1) ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 536:1991 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. (ਸੀ. ਆਰ. ਆਈ.) 710] ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ: (ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ ਪੈਰਾ. 541, ਪੈਰਾ 4)

"4. ਇਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੈਅ ਹੈ ਕਿ ਐਫ. ਆਈ. ਆਰ. ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਕੇਸ ਉੱਤੇ ਸ਼ੱਕ ਕਰਨ ਦਾ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਭਾਰਤੀ ਹਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦਿਆਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਕਿ ਇਹ ਪਿੰਡ ਵਾਸੀ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਪਹੁੰਚਣਗੇ।

ਮਨੁੱਖੀ ਸੁਭਾਅ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਹੈ, ਜਿਸ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਨੇ ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਯੰਤਰਿਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਬਿਪਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦੁਖੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਤੁਰੰਤ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇਣ ਲਈ ਥਾਣੇ ਜਾਣ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਲੈਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੈ।

12. ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਆਓ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰੀਏ ਕਿ ਕੀ ਐਫ. ਆਈ. ਆਰ. ਦਰਜ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੀ ਦੇਰੀ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਲਈ ਘਾਤਕ ਸੀ ਜਾਂ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਉਕਤ ਦੇਰੀ ਬਾਰੇ ਕਾਫ਼ੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਸੀ?

13. ਰਿਕਾਰਡ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮ੍ਰਿਤਕ ਬਿਸਾਹੂ ਸਿੰਘ ਪੀਡਬਲਯੂ-2 ਗਣੇਸ਼ੀ ਬਾਈ ਦਾ ਪਤੀ ਅਤੇ ਪੀਡਬਲਯੂ-3 ਅਨੀਤਾ ਪੋਰਟੇ ਦਾ ਪਿਤਾ ਸੀ। ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਬੂਤਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਸਾਹੂ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਿਹਤ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਉਹ 23.07.2003 ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਪਿਆ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪੀ.ਡਬਲਿਊ-6 ਡਾ. ਭੋਜਰਾਜ ਹੰਟਚੰਦਾਨੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ, 23.07.2003 ਨੂੰ 01.25 ਦੁਪਹਿਰ . ਬਿਸਾਹੂ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੀ.ਆਈ.ਐਮ.ਐਸ ਹਸਪਤਾਲ, ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪੀਡਬਲਯੂ-8 ਡਾ. ਅਨੀਤਾ ਬੰਬੇਥਵਾਰ ਦੇ ਸਬੂਤ ਅਨੁਸਾਰ, ਬਿਸਾਹੂ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਲਾਜ ਲਈ ਉਸ ਕੋਲ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ 23.07.2003 ਨੂੰ ਦੁਪਹਿਰ 3.30 ਵਜੇ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਉਕਤ ਡਾ. ਅਨੀਤਾ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਥਾਣਾ ਸਿਟੀ ਕੋਟਵਾਲੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਪੀ/3. ਪੀਡਬਲਯੂ-9 ਕੇਦਾਰਨਾਥ ਕੌਸ਼ਿਕ ਜੋ ਕਿ ਸੀ. ਆਈ. ਐੱਮ. ਐੱਸ. ਹਸਪਤਾਲ, ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਦਾ ਵਾਰਡ ਬੁਆਏ ਸੀ, ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਸੂਚਨਾ (ਥਾਣਾ ਸਿਟੀ ਕੋਟਵਾਲੀ ਅੱਗੇ) ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਪੀਡਬਲਯੂ-10 ਮੰਗਲ ਦਾਸ ਜੋ ਕਿ ਸਿਟੀ ਕੋਟਵਾਲੀ, ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਵਿਖੇ ਹੈੱਡ ਕਾਂਸਟੇਬਲ ਵਜੋਂ ਤਾਇਨਾਤ ਸੀ, ਨੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਬਿਸਾਹੂ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇਹ ਨੂੰ ਮੈਮੋਰੰਡਮ ਸਮੇਤ ਸੀ. ਆਈ. ਐੱਮ. ਐੱਸ. ਹਸਪਤਾਲ, ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਨੂੰ 24.06.2003 ਨੂੰ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਲਈ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪੀਡਬਲਯੂ-14 ਬਸੰਤ ਕੁਮਾਰ ਸਿੰਘ ਜੋ ਕਿ ਥਾਣਾ ਸਿਟੀ ਕੋਟਵਾਲੀ, ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਵਿੱਚ ਸਬ-ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਵਜੋਂ ਤਾਇਨਾਤ ਸੀ, ਨੇ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਪੰਚਨਾਮਾ (ਸਾਬਕਾ) ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਪੀ/9) ਅਤੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇਹ ਨੂੰ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਲਈ ਮੈਮੋਰੰਡਮ (ਐਕਸ. ਪੀ/5ਏ)

14. ਪੀ.ਡਬਲਿਊ-18 ਡਾ. ਏ.ਕੇ. ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਦੇ ਸੀ. ਆਈ. ਐੱਮ. ਐੱਸ. ਹਸਪਤਾਲ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸ਼ੁਕਲਾ ਦਾ 12.50 ਵਜੇ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। 24.07.2003 ਨੂੰ. ਬਿਸਾਹੂ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮ੍ਰਿਤਕ

ਦੇਹ ਦੀ ਬਾਹਰੀ ਅਤੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਸਨੇ ਰਾਏ ਦਿੱਤੀ ਸੀ (ਐਕਸ. ਪੀ/13) ਕਿ "ਵਿਸਰਾ ਦੀ ਰਸਾਇਣਕ ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਾ ਸਮਾਂ, ਲਗਭਗ 24 ਘੰਟਿਆਂ ਤੋਂ ਘੱਟ "।

15. ਇਹ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦਾ ਵਿਸਰਾ 24.07.2003 ਨੂੰ ਪੀਡਬਲਯੂ-18 ਦੁਆਰਾ ਦੋ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬਕਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸੀਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਰਸਾਇਣਕ ਜਾਂਚ ਲਈ ਫੋਰੈਂਸਿਕ ਸਾਇੰਸ ਲੈਬਾਰਟਰੀ, ਛੱਤੀਸਗੜ੍ਹ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ 18.09.2003 ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸੀਨੀਅਰ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਐੱਫ. ਐੱਸ. ਐੱਲ., ਰਾਏਪੁਰ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਟੈਸਟ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ, ਪੱਤਰ ਮਿਤੀ 10.08.2004 (ਐਕਸ. ਪੀ/14)

ਟੈਸਟ ਦਾ ਨਤੀਜਾ

"ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਰੋ ਏ ਅਤੇ ਬੀ ਵਿੱਚ ਔਰਗਨੋਫੋਸਫੋਰਸ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਅਤੇ ਕੁਈਨੋਲਫੋਸ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਰੋ ਸੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਰਸਾਇਣਕ ਜ਼ਹਿਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

16. ਸੀਨੀਅਰ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਕਾਰੀ ਤੋਂ ਉਪਰੋਕਤ ਰਿਪੋਰਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਪੀਡਬਲਯੂ-15 ਸ਼ਿਆਮ ਕੋਰੀ, ਐਸਐਚਓ ਬਿਲਹਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਨੇ ਐਫਆਈਆਰ ਨੰ. 175/04 ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਰਤਨਪੁਰ ਵਿਖੇ 03.11.2004 ਨੂੰ ਅਪੀਲਕਰਤਾ-ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਰੁੱਧ ਆਈ. ਪੀ. ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਅਧੀਨ ਅਪਰਾਧ ਲਈ. ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਬੂਤ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਕਤ ਐਫ. ਆਈ. ਆਰ. ਮਰਗ ਨੰਬਰ ਵਿੱਚ ਜਾਂਚ ਦੌਰਾਨ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਰਤਨਪੁਰ ਵਿਖੇ ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 174 ਦੇ ਤਹਿਤ 43/03, ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਸਨੇ

ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕੀਤੇ। ਜਾਂਚ ਪੂਰੀ ਹੋਣ 'ਤੇ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਪੀ.ਡਬਲਿਊ-19 ਆਈ.ਐਚ ਦੁਆਰਾ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਖਾਨ, ਐਸ. ਡੀ. ਓ. (ਪੀ) ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ।

17. ਰਿਕਾਰਡ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਦੱਸੇ ਗਏ ਸਬੂਤਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਵਿਰੁੱਧ 22.07.2003 ਨੂੰ ਵਾਪਰੀ ਘਟਨਾ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ 03.11.2004 ਨੂੰ ਐਫ. ਆਈ. ਆਰ. ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਪਰ ਬਿਸਾਹੂ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੌਤ ਅਤੇ ਮਰਜ ਸੂਚਨਾ ਨੰਬਰ 43/03 'ਤੇ ਜਾਂਚ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਜ਼ਾਹਰਾ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਕੋਈ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਐਫਆਈਆਰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੀ ਦੇਰੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਕਤ ਇੱਕ ਸਾਲ ਦੌਰਾਨ ਵਾਪਰੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦੀ ਲੜੀ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮ੍ਰਿਤਕ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ 23.07.2003 ਨੂੰ ਸੀਆਈਐਮਐਸ ਹਸਪਤਾਲ, ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸੇ ਦਿਨ ਦੁਪਹਿਰ 3.30 ਵਜੇ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਉਸ ਦਾ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਉਹ ਹੈ , 24.07.2003 ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇ ਵਿਸਰਾ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਡਾ. ਏ.ਕੇ ਦੁਆਰਾ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਸ਼ੁਕਲਾ ਨੂੰ ਰਸਾਇਣਕ ਜਾਂਚ ਲਈ 18.09.2003 ਨੂੰ ਐਫਐਸਐਲ ਰਾਏਪੁਰ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਐੱਫ. ਐੱਸ. ਐੱਲ. ਰਾਏਪੁਰ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਭੇਜੀ ਗਈ ਰਸਾਇਣਕ ਜਾਂਚ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਐੱਫ. ਆਈ. ਆਰ. ਦਰਜ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਹੋਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਪੂਰੀ ਦੇਰੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਐੱਫ. ਐੱਸ. ਐੱਲ., ਰਾਏਪੁਰ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੀ ਵਿਸਰਾ ਦੀ ਰਸਾਇਣਕ ਜਾਂਚ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਇੱਕ ਸਾਲ ਦਾ ਸਮਾਂ ਲਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਬਣਾਏ ਗਏ ਝੂਠੇ ਬਿਆਨ ਦੇ ਮਨਘੜਤ ਹੋਣ ਦਾ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ।

18. ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਪੀਡਬਲਯੂ-2 ਗਣੇਸ਼ੀ ਬਾਈ, ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਗਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦਾ ਪਤੀ ਬਿਸਾਹੂ ਸਿੰਘ ਸਵੇਰੇ 22.07.2003 ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਧੀ ਪੀਡਬਲਯੂ-2 ਅਨੀਤਾ ਪੋਰਟੇ, ਪੀਡਬਲਯੂ-7 ਕੋਟਵਰ ਭਗਵਤੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ-ਦੋਸ਼ੀ ਹਰੀਪ੍ਰਸਾਦ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਬੁਲਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਵਿੱਚ ਜਦੀ-ਬੂਟੀ ਮਿਲਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੀਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਬਿਸਾਹੂ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਿਹਤ ਵਿਗੜ ਗਈ ਸੀ, ਉਹ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਗੁਆਂਢੀ/ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਉਸ ਦਿਨ ਹੀ ਅਪੀਲਕਰਤਾ-ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਰੁੱਧ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦਰਜ ਕਰਵਾ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਵੀ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਬਿਸਾਹੂ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰ ਦੇ ਕਥਿਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਲਾਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਉਸੇ ਦਿਨ 3.30 ਦੁਪਹਿਰ . 'ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ, ਜਿਸ ਲਈ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸੀ, ਤਾਂ ਸਬੰਧਤ ਐਸਐਚਓ ਥਾਣੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਰਗ ਨੰਬਰ ਨਾਲ ਕੇਸ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਐਫਆਈਆਰ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਕਿ ਐੱਫ. ਆਈ. ਆਰ. ਮੌਤ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਡਾਕਟਰ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਰਸਾਇਣਕ ਜਾਂਚਕਰਤਾ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਵਾਜਬ ਅਤੇ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗਵਾਹ ਜਾਂ ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਐਫ. ਆਈ. ਆਰ. ਦਰਜ ਨਾ ਕਰਨ ਜਾਂ ਐਫ. ਆਈ. ਆਰ. ਦਰਜ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਗਲਤ ਇਰਾਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਰਸਾਇਣ ਜਾਂਚਕਰਤਾ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਐਫਆਈਆਰ 03.11.2004 ਨੂੰ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਹ ਮੰਨਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਐੱਫ. ਆਈ. ਆਰ. ਸਿਰਫ਼ ਸਬੂਤ

ਦਾ ਇੱਕ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਟੁਕੜਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਸਬੂਤ ਦਾ ਇੱਕ ਠੋਸ ਟੁਕੜਾ, ਐੱਫ. ਆਈ. ਆਰ. ਦਰਜ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਦੇਰੀ ਨੂੰ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਉਲਟ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।

19. ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਅਗਲੇ ਮੁੱਦੇ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੀ ਮੌਤ ਜ਼ਹਿਰ ਦੇਣ ਕਾਰਨ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਪੀਲਕਰਤਾ-ਦੋਸ਼ੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

20. ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਬੂਤਾਂ 'ਤੇ ਗੌਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਇਹ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ 1984 ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਦ ਬਿਰਧੀ ਚੰਦ ਸਾਰਦਾ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ (ਉਪਰੋਕਤ) ਵਿੱਚ, ਜਿਸ ਦੀ ਕਈ ਫੈਸਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜ਼ਹਿਰ ਨਾਲ ਕਤਲ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਚਾਰ ਹਾਲਾਤ ਸਾਬਤ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨਃ -

"(1) ਇੱਕ ਦੋਸ਼ੀ ਦਾ ਮ੍ਰਿਤਕ ਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰ ਦੇਣ ਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਉਦੇਸ਼ ਹੈ,

(2) ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੀ ਮੌਤ ਜ਼ਹਿਰ ਦੇਣ ਨਾਲ ਹੋਈ ਸੀ,

(3) ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਕੋਲ ਜ਼ਹਿਰ ਸੀ,

(4) ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਮ੍ਰਿਤਕ ਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰ ਦੇਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਸੀ।

21. ਇਸ ਲਈ, ਆਓ ਦੇਖੀਏ ਕਿ ਕੀ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਉਕਤ ਚਾਰ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਮਕਸਦ ਵਾਲੇ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦਾ ਮ੍ਰਿਤਕ ਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰ ਦੇਣ ਦਾ ਕੋਈ ਮਕਸਦ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਪੀਡਬਲਯੂ-2 ਗਣੇਸ਼ੀ ਬਾਈ ਅਤੇ ਪੀਡਬਲਯੂ-3 ਦੀ ਧੀ ਅਨੀਤਾ

ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਅਤੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਕੁਝ ਜ਼ਮੀਨੀ ਵਿਵਾਦ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੰਗੇ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਇਸ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜੇਕਰ ਦੋਸ਼ੀ ਅਤੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਵਿਚਕਾਰ ਵੈਰ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਘਰ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ।

22. ਦੂਜੀ ਸਥਿਤੀ ਕਿ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੀ ਮੌਤ ਜ਼ਹਿਰ ਨਾਲ ਹੋਈ ਸੀ, ਵੀ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੁਆਰਾ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਪੀਡਬਲਯੂ-1 ਡਾ. ਸੁਦੇਸ਼ ਵਰਮਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮ੍ਰਿਤਕ ਬਿਸਾਹੂ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੇ 23.07.2003 ਨੂੰ ਵਰਾਂਡੇ ਵਿੱਚ ਪਿਆ ਪਾਇਆ ਸੀ, ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮਰੀਜ਼ ਉਹ ਹੈ ਬਿਸਾਹੂ ਸਿੰਘ ਮਨ ਦੀ ਅਰਧ-ਚੇਤੰਨ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਸੀ ਅਤੇ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬੋਲਣ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਤੇਜ਼ ਬਦਬੂ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਬਿਸਾਹੂ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੁਝ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਥੋੜ੍ਹੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਤੀ ਸੀ। ਪੀਡਬਲਯੂ-2 ਗਣੇਸ਼ੀ ਬਾਈ, ਮ੍ਰਿਤਕ ਬਿਸਾਹੂ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ 22.07.2003 ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਪਤੀ ਬਿਸਾਹੂ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਜੰਗਲ ਲਿਆਉਣ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਰਾਤ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ 7 ਵਜੇ ਉਸ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਬਿਸਾਹੂ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਸੁੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਗਰਦਨ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਘਰਘਰਾਹਟ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਧੀ ਅਨੀਤਾ ਬਾਈ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜਗਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਕੋਟਵਾਰ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣ ਲਈ ਨੀਵੀਂ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਕੋਟਵਾਰ ਆਉਣ 'ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਤੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਹਰੀ ਰਾਮ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੋ ਗਲਾਸ ਸ਼ਰਾਬ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਤੀਜੇ ਗਲਾਸ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਮਿਲਾਇਆ। ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਛਣ 'ਤੇ, ਹਰੀ ਰਾਮ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਲਈ ਦਵਾਈ ਮਿਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੀਡਬਲਯੂ-3 ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੀ ਧੀ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਅਨੀਤਾ ਪੋਰਟੇ ਨੇ ਵੀ

ਉਹੀ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ। ਪੀਡਬਲਯੂ-7, ਕੋਟਵਰ ਭਗਵਤੀ ਨੇ ਵੀ ਪੀਡਬਲਯੂ-2 ਗਣੇਸ਼ੀ ਬਾਈ ਦੇ ਸੰਸਕਰਣ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੀਡਬਲਯੂ-4 ਸੁਸ਼੍ਰੀ ਸੁਕਵਾਰਾ ਬਾਈ, ਪੀਡਬਲਯੂ-5 ਰਾਜੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ, ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਨੇ ਵੀ ਉਹੀ ਗੱਲ ਕਹੀ ਜੋ ਪੀਡਬਲਯੂ-2 ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਕਹੀ।

23. ਉਕਤ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਾਰੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨੇ ਇੱਕੋ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਈ ਹੈ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਕਥਿਤ ਘਟਨਾ ਅਤੇ ਬਿਸਾਹੂ ਸਿੰਘ ਦੀ ਵਿਗੜਦੀ ਸਿਹਤ ਦੇ ਕਾਰਨ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਨਿੱਜੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ, ਉਸ ਦੀ ਧੀ, ਉਸ ਦੇ ਭਰਾ, ਕੋਟਵਾਰ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇ ਉਕਤ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਮੌਤ ਦੇ ਐਲਾਨ ਵਜੋਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਜਿਹੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਸਬੂਤ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣਾ ਬਹੁਤ ਜੋਖਮ ਭਰਿਆ ਹੋਵੇਗਾ।

24. ਸੈਟਲਡ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਬਿਆਨ ਜੋ ਮਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਦੇ ਨਿਯਮ ਦੇ ਅਪਵਾਦ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸਬੂਤ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 32 ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਬੂਤ ਵਿੱਚ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਸਿਰਫ ਅਜਿਹੇ ਮੌਤ ਦੇ ਐਲਾਨ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਅਧਾਰ ਬਣਾਉਣਾ ਸਮਝਦਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਤਤਕਾਲ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਭਾਵੇਂ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇ ਉਸ ਅਖੌਤੀ ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇ, ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮ੍ਰਿਤਕ ਨੇ 22.07.2003 ਨੂੰ ਹਰੀ ਰਾਮ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਤੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਤੀਜੇ ਗਲਾਸ ਵਿੱਚ ਹਰੀ ਰਾਮ ਨੇ ਕੁਝ ਜੜ੍ਹੀ-ਬੂਟੀਆਂ ਮਿਲਾ ਕੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਨੂੰ ਪੀਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਰਿਕਾਰਡ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀ ਰਾਮ ਦੁਆਰਾ

ਕਥਿਤ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਕਿਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਜੜ੍ਹੀ-ਬੂਟੀ ਨੂੰ ਮਿਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਕੀ ਇਹ ਜੜ੍ਹੀ-ਬੂਟੀ ਜ਼ਹਿਰੀਲੀ ਸੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਪੀ.ਡਬਲਿਊ-18 ਡਾ. ਏ.ਕੇ. 24.07.2003 ਨੂੰ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦਾ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ੁਕਲਾ ਨੇ ਵੀ ਮੌਤ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਰਾਏ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਰਿਪੋਰਟ (ਐਕਸ. ਪੀ/13) ਕਿ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸਿਰਫ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦੀ ਰਸਾਇਣਕ ਜਾਂਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੀਨੀਅਰ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਐੱਫ. ਐੱਸ. ਐੱਲ. ਰਾਏਪੁਰ ਦੀ ਰਸਾਇਣਕ ਜਾਂਚ ਰਿਪੋਰਟ (ਸਾਬਕਾ. ਪੀ/14) ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇ ਵਿਸਰਾ ਵਿੱਚ ਔਰਗਨੋਫੋਸਫੋਰਸ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਅਤੇ ਕੁਇਨੋਲਫੋਸ ਸਨ। ਕੈਮੀਕਲ ਜਾਂਚਕਰਤਾ ਦੀ ਉਕਤ ਰਿਪੋਰਟ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਡਾਕਟਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਡਾਕਟਰ ਤੋਂ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੀ ਮੌਤ ਦੇ ਅਸਲ ਕਾਰਨ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਰਾਏ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਆਰਗਨੋਫੋਸਫੋਰਸ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਅਤੇ ਕੁਈਨੋਲਫੋਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਮਿਸ਼ਰਣ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਾਰੇ ਸੁਝਾਅ ਦੇਣ ਲਈ ਰਿਕਾਰਡ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੋ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇ ਵਿਸਰਾ ਵਿੱਚ ਪਾਏ ਗਏ ਪਦਾਰਥ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਰਾਏ ਹੈ ਕਿ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਇਹ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਕਿ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇ ਵਿਸਰਾ ਵਿੱਚ ਪਾਏ ਗਏ ਪਦਾਰਥ ਜ਼ਹਿਰੀਲੇ ਸਨ ਅਤੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਅੰਤਮ ਕਾਰਨ ਮ੍ਰਿਤਕ ਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰ ਦੇਣਾ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਆਮ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਰਗਨੋਫੋਸਫੋਰਸ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਅਤੇ ਕੁਈਨੋਲਫੋਸ ਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰੀਲੇ ਪਦਾਰਥ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਅਦਾਲਤ ਨਿੱਜੀ ਗਿਆਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਉਣ ਅਤੇ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਣ ਤੋਂ ਝਿਜਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇ ਵਿਸਰਾ ਵਿੱਚ ਪਾਏ ਗਏ ਅਜਿਹੇ ਜ਼ਹਿਰੀਲੇ ਪਦਾਰਥ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸਨ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਰਸਾਇਣਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਕ ਦੀ ਉਕਤ ਰਾਏ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇ ਵਿਸਰਾ ਨੂੰ ਐੱਫ. ਐੱਸ. ਐੱਲ., ਰਾਏਪੁਰ ਭੇਜਣ ਦੇ ਇੱਕ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਮੌਤ ਦੇ ਕਾਰਨ ਬਾਰੇ ਰਸਾਇਣਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਕ

ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੈਡੀਕਲ ਮਾਹਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅੰਤਮ ਰਾਏ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਵਾਜਬ ਸ਼ੱਕ ਤੋਂ ਪਰੇ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਜ਼ਹਿਰ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਾਰਨ ਸੀ।

25. ਜੇ ਪੀਡਬਲਯੂ-2 ਗਣੇਸ਼ੀ ਬਾਈ ਅਤੇ ਹੋਰ, ਜੋ 23.07.2003 ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇ ਘਰ ਮੌਜੂਦ ਸਨ, ਦੇ ਬਿਆਨ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮ੍ਰਿਤਕ ਬਿਸਾਹੂ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਹਰੀ ਪ੍ਰਸਾਦ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੋ ਗਲਾਸ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਗਲਾਸ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਕੁਝ ਜਦੀਬੂਤੀ ਉਹ ਹੈ ਜੜ੍ਹੀ-ਬੂਟੀਆਂ ਨੇ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕੀਤਾ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਇਹ ਰਿਕਾਰਡ ਲਿਆਉਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਕਿ ਸ਼ਰਾਬ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੀ ਜਦੀ-ਬੂਟੀ ਮਿਲਾਈ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਦਰਸਾਉਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਕਤ ਜਦੀ-ਬੂਟੀ ਜਾਂ ਜੜ੍ਹੀ-ਬੂਟੀ ਜ਼ਹਿਰੀਲੀ ਸੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਬੇਸ਼ਕ, ਕਿਉਂਕਿ ਕਥਿਤ ਘਟਨਾ ਦੇ ਇੱਕ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਜਾਂਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਘਰ ਤੋਂ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਜਦੀ-ਬੁਟੀ ਜਾਂ ਪਦਾਰਥ ਮਿਲਣ ਦੀ ਕੋਈ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਪੀਡਬਲਯੂ-12 ਦੇ ਸਹਾਇਕ ਸਬ ਇੰਸਪੈਕਟਰ, ਰਾਮਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸੀਆਈਐਮਐਸ, ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਤੋਂ ਮੰਗ ਪੱਤਰ (ਐਕਸ. ਪੀ/7) ਕੀ ਜਦੀ-ਬੁਟੀ ਵਿੱਚ ਔਰਗਨੋਫੋਸਫੋਰਸ ਕੁਇਨੇਲਫੋਸ ਹੋਣਗੇ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕੀ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਰਿਪੋਰਟ ਸੀਆਈਐੱਮਐੱਸ, ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਸੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਪੀ.ਡਬਲਿਊ-18 ਡਾ. ਏ.ਕੇ. ਸ਼ੁਕਲਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਬੂਤ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਬੰਧਤ ਐਸਐਚਓ ਵੱਲੋਂ ਹਿਕਲ ਲਿਮਟਿਡ, ਜੀ.ਆਈ.ਡੀ.ਸੀ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਮਿਤ ਇੱਕ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ-ਕੁਈਨੇਲਫੋਸ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਭਰੂਚ, ਗੁਜਰਾਤ, ਐਸ. ਇੰਡੀਆ

ਲਿਮਟਿਡ ਮੁੰਬਈ ਦੁਆਰਾ ਮਾਰਕੀਟਿੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਕੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਦਵਾਈਆਂ ਜਦੀ-ਬੂਟੀ ਵਿੱਚ ਮਿਲੀਆਂ ਸਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਾਏ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਜ਼ਹਿਰ ਜੜ੍ਹੀ-ਬੂਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇਗਾ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਅਜਿਹੀਆਂ ਜੜ੍ਹੀ-ਬੂਟੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਘੋਲ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾਉਣ ਨਾਲ ਕੁਈਨੋਲਫੋਸ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ।

26. ਅਜਿਹੇ ਘੱਟ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਇਹ ਮੰਨਣਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ ਕਿ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਜ਼ਹਿਰ ਦੇ ਕੇ ਕਤਲ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਚਾਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪ੍ਰਸਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਰਥਾਤ (1) ਦੋਸ਼ੀ ਦਾ ਮ੍ਰਿਤਕ ਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰ ਦੇਣ ਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਉਦੇਸ਼ ਸੀ; (2) ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੀ ਮੌਤ ਜ਼ਹਿਰ ਦੇਣ ਨਾਲ ਹੋਈ; (3) ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਕੋਲ ਜ਼ਹਿਰ ਸੀ ਅਤੇ (4) ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਮ੍ਰਿਤਕ ਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰ ਦੇਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਨੋਟ ਕਰਨਾ ਵੀ ਉਚਿਤ ਹੈ ਕਿ ਰਸਾਇਣਕ ਜਾਂਚ ਰਿਪੋਰਟ (ਐਕਸ. ਪੀ/14) ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਬੂਤ ਦਾ ਇੱਕ ਇਤਰਾਜ਼ਯੋਗ ਟੁਕੜਾ ਸੀ, ਸੀਆਰਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 313 ਦੇ ਤਹਿਤ ਉਸ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਕਮਜ਼ੋਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

27. ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਮੁੜ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਦੋ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਰਜ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਲੱਭਤਾਂ ਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਹੌਲੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਖ਼ਾਸਕਰ ਜਦੋਂ ਆਰਟੀਕਲ 136 ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਵਰਤੋਂ ਵਰਜਿਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੀਆਂ ਲੱਭਤਾਂ ਸਾਬਕਾ ਚਿਹਰੇ ਦੀਆਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਨਾਲ ਪੀੜਤ ਹਨ।

28. ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਵਿੱਚ, ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨਤੀਜਿਆਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਅਪੀਲਕਰਤਾ-ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਰੁੱਧ ਧਾਰਾ 302 ਆਈ. ਪੀ. ਸੀ. ਦੇ ਤਹਿਤ ਉਸ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਲਈ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਨੂੰ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਣ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ। ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਆਦੇਸ਼, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਉਸ ਵਿਰੁੱਧ ਲਗਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਜ਼ਮਾਨਤ 'ਤੇ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨਤ ਬਾਂਡ ਤੁਰੰਤ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ।

29. ਅਪੀਲ ਨੂੰ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਮੁੱਖ ਨੋਟਸ: ਦਿਵਿਆ ਪਾਂਡੇ ਕੇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ: ਅਪੀਲ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੈ।

ਡਿਸਕਲੇਮਰ ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨਿਆ ਨਿਰਣਾਂ ਕੇਵਲ ਮੁਕੱਦਮੇਬਾਜ਼ਾਂ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਸਾਰੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ ਨਿਆਂ ਨਿਰਣੇ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੰਸਕਰਣ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਮਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

Tarun Mehra

Advocate